

wel eens iets los over Nederlandse verhoudingen (dat werd vaak een mengsel van *Wahrheit* en *Dichtung*), maar was er vooral op bedacht, die Duitse relaties grondig uit te horen, en vooral van een van de naaste medewerkers van Heydrich vernam hij veel interessants. Uiteraard moest hij in die gesprekken zijn Duitse relaties naar de mond praten – binnen het apparaat van de *Sicherheitspolizei* en de *Sicherheitsdienst* kreeg hij de naam, *deutschfreundlich* te zijn, sommigen hielden hem zelfs voor een *V-Mann*.

Toen Nederland bezet werd, leek het de Graaff nuttig, zijn Duitse contacten aan te houden; Nockemann, de eerste *Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD*, kende hij persoonlijk uit Berlijn, maar toen deze over 'Anjerdag' (29 juni '40) gestruikeld was, vond de Graaff zonder moeite anderen die bereid waren, aan een goed diner en een gesprekje deel te nemen. De Graaffs bedoeling was daarbij, voor zich en zijn gezin visa te krijgen voor bezoeken aan Zwitserland – hij wilde daar dan in het geheim contact opnemen met de Nederlandse legatie, speciaal ook met de militaire attaché, generaal-majoor A. G. van Tricht. In januari '41 kreeg de Graaff voor het eerst die visa uitgereikt. Voor zijn gezin kreeg hij ze in totaal vijf keer, z.g. voor vakantie, voor zichzelf nog eens zeventien keer. Geen Nederlander was er, aan wie zo vaak de particuliere gunst verleend werd, naar Zwitserland te mogen reizen, en die bijzondere faciliteiten verkreeg de Graaff niet omdat men hem voor *deutschfreundlich* aanzag (dat was niet voldoende), maar omdat hij op slimme wijze liet doorschemeren dat hij in Zwitserland de *Sicherheitspolizei* belangrijke diensten bewees. 'Ik bracht', vertelde hij later aan de Enquêtecommissie, 'de *Sicherheitspolizei* in Den Haag in de waan dat ik werkte met hun dienst in Brussel, in Brussel deed ik hetzelfde ten aanzien van Düsseldorf, en hier weer ten aanzien van Den Haag. Ik bracht hun '(bovendien)' de indruk bij dat ik in Berlijn hoge protectie had' – 'het was een kaartenhuis'.¹ Inderdaad, dat was het, maar het bleef overeind staan.

Onze indruk is dat mr. de Graaff in '41 en '42 maar een beperkt aantal inlichtingen aan de Bernse legatie doorgegeven heeft, maar in '43 en '44 was hij een hoogst belangrijke koerier: in zijn bagage en een enkele keer ook in die van zijn vrouw en kinderen waren de microfilms verstopt die hij van Tromp kreeg. Zo heeft een groot deel van de door Tromp opgestelde rapporten (zij werden als rapporten van 'Harry' aangeduid) Bern bereikt, samen met talloze rapporten van de groep-'Albrecht' en van de Geheime Dienst Nederland. 'De laatste keer dat ik ging' (dat was eind augustus '44) 'had ik', zo vertelde de Graaff ons in '56, 'anderhalf kilo aan films bij me'.² Ook op

¹ Getuige W. E. A. de Graaff, a.v., p. 1187. ² W. E. A. de Graaff, 19 juli 1956.